

Z upanišad

BRHADÁRANJAKÓPANIŠAD I. 4.

1. Na počátku bylo jen pouhé Já,¹ jež mělo podobu osoby. Rozhlédl se a neviděl nic než sebe. Řekl nejprve: „Já jsem.“ Z toho vzniklo slovo já. Proto i dnes, je-li někdo osloven, řekne nejprve „já jsem“, a teprve pak uvede jméno, které mu náleží. Dříve, než bylo toto vše, on spálil veškeré zlo, proto se nazývá osoba.² Kdo toto ví, spálí toho, kdo by se nad něho chtěl vyvyšovat.
2. Báł se. Proto se ten, kdo je sám, bojí. Potom si pomyslí: „Proč se bojím, když kromě mne není nic?“ Nato jeho strach zmizel. A proč by se také báł? Vždyť strach bývá z druhého.
3. Vábec mu však nebylo veselo. Proto tomu, kdo je sám, nebývá veselo. Zatožili po druhém. Nabył takové velikosti jako muž a žena v těsném objetí. Rozdělii sebe sama vedví: tak vznikl manžel a manželka. „Každý (z nás) jsme jen polovinou celku, říkával proto Jádžňavalkja³. A proto bylo toto prázdné místo zaplněno ženou. Obcovał s ní. Tak se zrodili lidé.
4. Ona si pomyslela: „Jak to, že se mnou obcuje, když mě stvořil ze sebe sama? Ukryji se (před ním).“ Stala se krvavou, on pak býkem. Obcovał s ní. Tak se zrodil skot. Stala se klisnou, on pak hřebcem. Stala se osličí, on pak oslem. Obcovał s ní. Tak se zrodili jednokopytníci. Stala se kozou, on pak kozlem. Stala se ovčí, on pak beranem. Obcovał s ní. Tak se zrodil bрав. Takto stvořil všechno, cokoli žije v páru, až po mravence.
5. Věděl: „Já jsem stvoření, protože já jsem stvořil toto všechno.“ Tak se stal stvořením. Kdo toto pozná, je v tomto jeho stvoření.
6. Potom takto třel a z úst (jako) z lúna a z rukou vytvořil oheň. Proto je to obojí vevnitř neochlupené — vždyť i lúno je vevnitř neochlupené. A když se pak říká „obětuj tomuto, obětuj tomuto“, (to jest) některému bohu, je to jeho stvoření, neboť on sám je všemi bohy. Cokoli je pak zde vlhkého, to stvořil

- ze semene a je to *sóma*. A toto všechno je i potravina i pojiďač. *Sóma* je potravina a oheň je pojiďač.⁴ A to je nejvyšší tvorba Brahmy, že stvořil bohy vyšší (než je sám), ač smrtelný, stvořil nesmrtelné. Proto je to nejvyšší tvorba. Kdo toto pozná, je v tomto jeho nejvyšším stvoření.
7. Tehdy bylo toto nerozlišené. Rozlišilo se to podle jména a tvaru, (takže se říká) toto je jméno, toto je tvar. A tak i dnes se to rozlišuje podle jména a tvaru: toto je jméno a toto tvar. On pak sem vstoupil až po konečky nehtů, jako je břitva ukryta v pouzdře nebo oheň v zápalné látce, takže ho není vidět, neboť je neúplný. Když dýchá, nazývá se dech, když mluví, řeč, když se dívá, zrak, když naslouchá, sluch, když myslí, mysl: to všechno jsou jen názvy jeho činnosti. Kdo uvazuje jen o jediné z nich, ten neví, neboť on je s tou či onou činností neúplný. Necht ho považuje za *átmana*, neboť v něm tyto všechny splývají. On je stopou toho všeho, neboť tímto *átmánem* lze poznat vše, tak jako se nalezne (dobytče) podle stop. Kdo toto ví, získá úctu a věhlas.
 8. To nejvnitřnější, kterým je *átmana*, je dražší než syn, dražší než bohatství, dražší než všechno jiné. A když někdo řekne někomu jinému, považujícím za drahé něco jiného než *átmana*, že to drahé ztratí, má pravdu a tak se také stane. Jediné *átmana* považujte za drahého. Kdo považuje za drahého jediné *átmana*, tomu to drahé nezáhne.
 9. Říkají: „Lidé myslí, že brahmovským věděním se stanou vším; co tedy vědělo *brahma*, že se stalo tímto vším?“
 10. Na počátku bylo *brahma* toto. Znaló jen sebe sama: „Já jsem *brahma*.“ Proto se stalo tímto vším. Kdo z bohů to pak pochopil, i ten se stal tímto. A takéž (každý) z *řšiú* a lidí. Vída to, poznal *řši* Vámadéva: „Já jsem byl Manuš a také slunce.“ Tak i teď, kdo ví, že je *brahma*, stane se tím vším. Ani bohové mu v tom nemohou zabránit, neboť se stane jejich *átmánem*. A tak když někdo uctívá jiné božstvo, domnívá se: „ono je jiné a já jsem jiný“, neví. Je pro bohy tím, čím dobyče. Vždyť jako je mnoho dobytčat prospěšných člověku, tak je každý člověk prospěšný bohům. A když se ztratí i jen jediné dobytče, je to nemilé, natož pak mnoho. Proto i těm (bohům) není milé, když to lidé vědí.⁶
 11. Na počátku bylo *brahma* toto samojediné. Protože bylo samojediné, nebylo úplně. Stvořilo tedy vládatelskou svrchovanost, mající podobu lepší než ono,

i ty, kdo jsou vládcí mezi bohy: Indru, Varunu, Sómu, Rudru, Pardžanju, Jamu, Mrítua, Íšánu. Proto není nic vyššího než vládařská svrchovanost. Proto sedí při korunovační oběti bráhman níž než vladař. Takovou počtu vzdává jen vládařské svrchovanosti. Línem této svrchovanosti je však *brahma*. Proto se král, i když dosáhne vládařské svrchovanosti, uchyluje nakonec k *brahma* jako svému línmu. A kdo ubližuje *brahma*, obrací se (vlastně) proti svému línmu. Stává se o to horším, že ubližuje lepšímu.⁷

12. (Stále ještě) nebyl úplný. Stvořil lid.⁸ Jsou to ti bozi, o nichž se hovoří ve skupinách: Vasuové, Rudrové, Áditjové, Vjšvadáevové a Marutové.

13. (Stále ještě) nebyl úplný. Stvořil *šúdrovskou varnu* — Púšana. Tento Púšan je vpravdě touto (zemí), neboť živi všechno, cokoli tu je.

14. (Stále ještě) nebyl úplný. A tak stvořil nad vším vynikající podobu — řád. Tento řád je vládařskou mocí *kšátrjů*. Nad tento řád není nic vyššího. Proto se s řádem i slabší postaví silnějšímu, (jako by měl na své straně) krále. A řád je vsukutku pravda. Proto se o tom, kdo mluví pravdu, říká, že hovoří řádně, a o tom, kdo hovoří řádně, že mluví pravdu. Neboť toto obojí je totéž.

15. Toto jsou tedy (stavy) *bráhmani*, *kšátrjů*, *vaišjů* a *šúdrů*. *Brahma* se stalo mezi bohy ohněm, mezi lidmi *bráhmanem*; (stalo se) *kšátrjou* skrze *kšátrje*, *vaišjů* skrze *vaišje*, *šúdrou* skrze *šúdrů*. Proto lidé touží po místě mezi bohy (s pomocí obětí) ohně a (po místě) mezi lidmi (s pomocí) *bráhmana*, neboť *brahma* vzalo na sebe tyto dvě podoby. A tak kdo odejde z tohoto světa, nespaktiv své místo, tomu není (toto *brahma*) nepoznáno k ničemu jako *věda* nepřednesená nebo obět nepřinesená. I kdyby tu přinesl velezásluznou obět, neznaje toto, nakonec se mu obrátí vniveč. Neobráti se však vniveč tomu, kdo ucívá jako tento svět *átrmana*. Neboť jediné z tohoto *átrmana* vytvoří vše, po čem zatouží.

16. A tak je tento *átrman* vpravdě světem všech bytostí. Když obětuje, když přináší obět, (stává se) tím světem bohů. Když recituje (*vědy*), (stává se) tím světem řšiů. Když obětuje předkům, když touží po potomstvu, (stává se) tím světem předků. Když poskytuje přibytak a potravu lidem, (stává se) tím světem zvířat. A tím, že se v jeho domě přizívají divoká zvířata a ptáci až po mravence, (stává se) jejich světem. Tak jako touží po bezpečí pro svůj svět, přejí všechny bytosti i jemu. To je vpravdě známo a uváženo.

17. Na počátku byl jen samojediný *átrman*. Zatoužil: „Kéž bych měl manželku, abych zplodil potomstvo! Kéž bych měl bohatství, abych přinášel oběti!“ Až potud touha. I kdyby chtěl, nezíská víc než to. Proto i teď ten, kdo je sám, touží: „Kéž bych měl manželku, abych zplodil potomstvo! Kéž bych měl bohatství, abych přinášel oběti!“ A dokud jedno z toho nezíská, dotud se považuje za neúplného. Jeho úplnost: mysl je jeho *átrman*, řeč manželkou, životní dech potomstvem, zrak je lidským majetkem, neboť znakem její získávají, sluch božským bohatstvím, neboť sluchem se o něm dozvídá, a tělo je jeho obětí, neboť tělem přináší oběti. A tak paterá je obět, pateré je dobytče, paterý je člověk, pateré je zde všechno. Kdo toto pozná, získá vše.

Jako všechny upanišádové texty, vychází i jedna z nejstarších a nejobsáhlejších upanišad *Braháranjajaka* z obětí, ale daleko překračuje toto omezení. Formuluje jednoznačně to, co se ve védských hymnech objevuje teprve jako nejasné tušení: že nad početným panteonem bohů existuje něco vyššího. Nejvyšší duch, nazývaný tu někdy *brahma* (středního rodu a v našem textu nesklonné) a ještě častěji *átrman*. Neméně překvapivé je i učení, že lidský život nekončí fyzickou smrtí, ale že duchovní složka každého živého tvora prochází nekonečným řetězem zrodů v koloběhu zvaném *samsára*.

1 V originálu *átrman*.

2 V textu *puruša* s etymologickým odvozením od slovesného kořene uš-, „spálit“.

3 Jeden z nejčastěji uváděných upanišádových mudrců.

4 Všechny védské oběti byly zápalné.

5 Mytický praotec lidstva.

6 Vánadáevova citovaná slova jsou z *Rgvědy* IV. 26. 1. — Tak jako dobytčata živi člověka, živi lidé obětní bohy; proto bozi nechťejí, aby lidé poznali pravdu, neboť by jim přestali přinášet oběti.

7 Tam, kde jde o čtyři základní společenské stavy (*varny*), tj. *bráhmany*, *kšátrje*, *vaišje* a *šúdry*, používá se slova *brahma* i pro „bráhmanství“ a „bráhmanstvo“ a slova *kšátrja* nejen pro „vládařskou svrchovanost“ jako zde, ale i pro „kšátrjství“ a „kšátrjistvo“. Těto vícevýznamovosti využívá i tato pasáž.

8 Slovem „lid“ jsme tu přeložili termín *viš* („obec“), od něhož je odvozen třetí stav *vaišjů*, tj. zemědělců, řemeslníků a obchodníků.

BRHÁDĀRANJAKÓPANIŠAD III. 8.

1. Nato řekla Váćaknaví: „Vznešení bráhmani, položím mu dvě otázky. Jestliže mi je zodpoví, nikdo z vás ho věru v rozpravě o *brahma* nepřekoná.“ „Ptej se, Gárgjí!“
2. Pravila: „Povstávám proti tobě, Jáďžňavalljó, se dvěma otázkami, jako by povstal mladý bojovník z Káší nebo Víděhy, napjav svůj nenapjatý luk a vzav do ruky dva šípy, které probodnou nepřitele. Zodpověz je!“ „Ptej se, Gárgjí!“